

Γεώργιος Γεωργακάκης

Το κίνημα του Βιταλιανού (513-515). Μια πρόταση ερμηνείας των στόχων του επαναστάτη

Το κίνημα του κόμη των φοιδεράτων (*comes foederatorum*) της Θράκης Βιταλιανού συντάραξε τη βασιλεία του Αναστασίου Α΄ (491-518) επί τρία συναπτά έτη από το 513 έως το 515. Η ερμηνεία των στόχων του επαναστάτη αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα για τη σύγχρονη έρευνα. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει και να ερμηνεύσει τους στόχους του Βιταλιανού, να αναδείξει τον ρόλο της συγκλήτου και γενικότερα τις πολιτικές πτυχές του κινήματος που δεν έχουν προβληθεί μέχρι τώρα.

Ο Βιταλιανός καταγόταν από στρατιωτική οικογένεια της Θράκης. Οι πηγές μαρτυρούν πως είχε ισχυρούς δεσμούς με σημαίνουσες προσωπικότητες της πρωτεύουσας. Κατά τον Μιχαήλ τον Σύρο ήταν ανεπιός του ορθόδοξου πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μακεδονίου¹. Οι επαφές του με μέλη της συγκλήτου ήταν εξίσου στενές. Στο

* Οφείλω να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτριά μου κ. Πολύμνια Κατσώνη για την εποπτεία της σε όλα τα στάδια συγγραφής της παρούσας εργασίας και για τις πολύτιμες συμβουλές της, όπως επίσης την καθηγήτριά μου κ. Αλκμήνη Σταυρίδου - Ζαφράκα και τη λέκτορα κ. Ελισάβετ Χατζηαντωνίου για τον χρόνο που αφιέρωσαν στη μελέτη της εν λόγω εργασίας και για τις εξαιρετικά χρήσιμες παρατηρήσεις τους.

¹. Βλ. Μιχαήλ ο Σύρος, *Χρονικόν, Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, éditée pour la première fois et traduite en français par J.-B. Chabot, τ. I-III, Paris 1899-1904, τ. II, σ. 164. Κατά τον Ζαχαρία τον ρήτορα ο Βιταλιανός ήταν αναδεκτός του πατριάρχη Αντιοχείας Φλαβιανού. Βλ. *The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor. Church and War in Late Antiquity*, έκδ. G. Greatrex, αγγ. μτφρ. R. R. Phenix - Cornelia B. Horn, [Translated Texts For Historians, 55] Liverpool 2011, VIII.283. Η Fiona Haarer θεωρεί πως και στις δύο αυτές περιπτώσεις οι συγγραφείς πιθανώς εμπνεύστηκαν το επιχείρημα της συγγένειας του Βιταλιανού με τους εκποτισμένους από τον Αναστάσιο πατριάρχες, για να δικαιολογήσουν τον ζήλο του επαναστάτη. Βλ. Fiona K. Haarer, *Anastasius I. Politics and Empire in the Late Roman World*, [ARCA Classical and Medieval Texts, Papers and Monographs 46] Cambridge 2006, σ. 164 σημ. 231 (στο εξής: F. Haarer, *Anastasius*). Πρβλ. M. Meier, *Anastasios I. Die Entstehung des Byzantinischen Reiches*, Stuttgart 2009, σ. 310 (στο εξής: M. Meier, *Anastasios*). Για πρόσθετα βιογραφικά στοιχεία σχετικά με τον Βιταλιανό βλ. J. P. Martindale,

πρόσωπο του Πατρικίου, ενός ιδιαίτερος επιφανούς συγκλητικού, ο Βιταλιανός έβλεπε, πέρα από έναν κοινό φίλο, έναν ευεργέτη², ενώ και ο συγκλητικός Ιωάννης ήταν οικογενειακός φίλος του Βιταλιανού³.

Το 511 η φιλομονοφυσιτική πολιτική του αυτοκράτορα Αναστασίου κορυφώθηκε με την καταστροφή των πρακτικών της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνας (451) και τις καθαιρέσεις των ορθόδοξων πατριαρχών της Κωνσταντινούπολης και της Αντιοχείας, Μακεδονίου και Φλαβιανού αντίστοιχα⁴. Στη λεγόμενη στάση του Τρισαγίου, που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη το επόμενο έτος, ο ορθόδοξος λαός της πρωτεύουσας διατύπωσε ένα σαφές αίτημα. Ζήτησε «*ἄλλον βασιλέα τῆ Ῥωμανία*» και προέβαλε ως εκλεκτό του τον βάρβαρο στρατηγό Αρεόβινδο⁵, όπως παραδίδει ο κόμης Μαρκελλίνος, τον οποίο ακολουθούν ο Μαλάλας και το Πασχάλιο Χρονικό⁶. Η εμφάνιση του Αναστασίου στον ιππόδρομο χωρίς το στέμμα ως ένδειξη της διάθεσής του να εγκαταλείψει τον θρόνο οδήγησε στη μεταστροφή της στάσης του πλήθους που τελικώς αναγνώρισε την εξουσία του αυτοκράτορα⁷.

The Prosopography of the Later Roman Empire, vol. II: A.D. 395-527, Cambridge 1980 (στο εξής: *PLRE II*), Vitalianus 2, σ. 1171-1176.

². Βλ. Ιωάννης Αντιοχεύς, έκδ. S. Mariev, *Ioannis Antiocheni fragmenta quae supersunt omnia*, [Corpus Fontium Historiae Byzantinae - Series Berolinensis 47] Berlin - New York 2008, 454.6-10 (στο εξής: Ιω. Αντ.). Για τον Πατρίκιο βλ. *PLRE II*, Fl. Patricius 14, σ. 840-842.

³. Βλ. Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*, έκδ. I. Thurn, *Ioannis Malalae Chronographia*, [Corpus Fontium Historiae Byzantinae - Series Berolinensis 35] Berlin - New York 2000, 331.49-55 (στο εξής: Ιω. Μαλ.). Για τον Ιωάννη βλ. *PLRE II*, Ioannes 60, σ. 680.

⁴. Βλ. Ελισάβετ Χατζηαντωνίου, Η λαϊκή εξέγερση του 511 και η καθαίρεση του πατριάρχη Μακεδονίου, *Βυζαντινά* 23 (2003) 107-124. - Της ίδιας, *Η θρησκευτική πολιτική του Αναστασίου Α΄ (491-518). Η στάση του αυτοκράτορα απέναντι στο μονοφυσιτικό ζήτημα και το ακακιανό σχίσμα*, [Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών 20] Θεσσαλονίκη 2009, σ. 69 κ.ε. (στο εξής: Ε. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος*).

⁵. Ο Αρεόβινδος είχε διακριθεί ως στρατηγός Ανατολής (*magister militum per Orientem*) κατά τα έτη 503-504 (ίσως και το 505), ενώ το 506 αναδείχθηκε *ύπατος*. Έλαβε ως σύζυγο την πατρικία Ιουλιάνα, η οποία διακρινόταν για τον ζήλο της στην υπεράσπιση του ορθόδοξου δόγματος. Για τον Αρεόβινδο βλ. *PLRE II*, Areobindus 1, σ. 143-144. Για την Ιουλιάνα βλ. *PLRE II*, Anicia Iuliana 3, σ. 635-636.

⁶. Βλ. *The Chronicle of Marcellinus. A Translation and Commentary (with a reproduction of Mommsen's edition of the text)*, έκδ. B. Croke, [Byzantina Australiensia 7] Sydney 1995, σ. 36, a.512.4 (στο εξής: Marcell. comes). - Ιω. Μαλ. 334.30. Προβλ. Πασχάλιο Χρονικό, έκδ. L. Dindorf, *Chronicon Paschale. Ad exemplar Vaticanum recensuit*, τ. I-II, [Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae] Bonnae 1832, τ. I, 610.1-2.

⁷. Τα αίτια της στάσης του Τρισαγίου του 512 ανάγονται στο 510, όταν οι μονοφυσίτες της Κωνσταντινούπολης επιχείρησαν να εντάξουν στον ύμνο του Τρισαγίου τη φράση «*ὁ δι' ἡμᾶς σταυρωθείς*». Κατ' αυτόν τον τρόπο θέλησαν να δηλώσουν πως ο Θεός ήταν Αυτός που έπαθε πάνω στον σταυρό για την ανθρωπότητα. Η οξεία λαϊκή

Κατά τον Θεόδωρο Αναγνώστη όμως, τον οποίο ακολουθούν ο Θεοφάνης και ο Γεώργιος Μοναχός, το πλήθος στη στάση του Τρισαγίου επευφήμησε ως αυτοκράτορα τον Βιταλιανό. Ακόμη, σύμφωνα πάντα με τις ανωτέρω πηγές, ο Αναστάσιος αναγκάστηκε να βρει καταφύγιο σε ένα προάστιο (μεγάλο κτήμα) κοντά στις Βλαχέρνες, έχοντας προξενήσει επιπροσθέτως και την οργή της αυτοκρατορίας Αριάδνης⁸.

Την άνοιξη του 513 στις παραδουνάβιες επαρχίες της Μοισίας Β' και της Σκυθίας ξέσπασε το κίνημα του Βιταλιανού. Σύμφωνη του επαναστάτη ήταν η αποκατάσταση του ορθόδοξου δόγματος και των ορθόδοξων επισκόπων, που είχαν καθαιρεθεί⁹. Ο Αναστάσιος ενίσχυσε τα τείχη της Κωνσταντινούπολης και για να αποτρέψει τη γενίκευση της εξέγερσης, παραχώρησε φορολογικές απαλλαγές στους πληθυσμούς της Μικράς Ασίας¹⁰. Επιπλέον τοποθέτησε στις πύλες της πρωτεύουσας χάλκινους σταυρούς, όπου αναγράφονταν οι πραγματικοί σκοποί του επαναστάτη¹¹.

αντίδραση απέτρεψε την εφαρμογή της εν λόγω τροποποίησης του ύμνου. Παρ' όλα αυτά, οι λαϊκές ταραχές στην πρωτεύουσα δεν πτόησαν τον αυτοκράτορα, ο οποίος το 512 έδωσε εντολή στον νέο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Τιμόθεο να ψάλλεται με τον μονοφυσιτικό τρόπο ο ύμνος σε όλες τις εκκλησίες της πρωτεύουσας. Τότε έλαβε χώρα η στάση του Τρισαγίου, η οποία απείλησε άμεσα την εξουσία του Αναστασίου. Για τη στάση του Τρισαγίου βλ. Marcell. comes σ. 36, a.512.2 κ.ε. - Ιω. Μαλ. 333.12 κ.ε. - Ευάγριος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, έκδ. J. Bidez - L. Parmentier, *The Ecclesiastical History of Evagrius with the scholia*, London 1898 (ανατ. Amsterdam 1964), III.146.3 κ.ε. (στο εξής: Ευάγριος). - Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, έκδ. C. de Boor, *Theophanis Chronographia*, τ. I-II, Lipsiae 1883-1885 (ανατ. Hildesheim 1963), τ. I, 159.7 κ.ε. (στο εξής: Θεοφ.). Βλ. C. Capizzi, *L' imperatore Anastasio I (491-518)*. *Studio sulla sua vita, la sua opera e la sua personalità*, [Orientalia Christiana Analecta 184] Roma 1969, σ. 119-121 (στο εξής: C. Capizzi, *Anastasio*). - P. Charanis, *Church and State in the Later Roman Empire. The religious policy of Anastasius the First, 491-518*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται 11] Θεσσαλονίκη 1974², σ. 78-79 (στο εξής: P. Charanis, *Anastasius*). - F. Haarer, *Anastasius 156-157*. - E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος 110-115*. - M. Meier, *Σταυρωθείς δι' ἡμᾶς - Der Aufstand gegen Anastasios im Jahr 512*, *Millenium 4* (2007) 157-237. Βλ. και σημ. 4.

⁸. Βλ. Θεόδωρος Αναγνώστης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, έκδ. G. Chr. Hansen, *Theodoros Anagnostes Kirchengeschichte*, [Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhundert] Berlin 1971, 145.16 κ.ε. (στο εξής: Θεόδ. Αναγν.). - Θεοφ. 159.16-19. Πρβλ. Γεώργιος Μοναχός, *Χρονικόν*, έκδ. C. de Boor, *Georgii Monachi Chronicon*, Leipzig 1904, τ. II, 620.20 κ.ε.

⁹. Marcell. comes σ. 37, a.514.1. - Ιω. Μαλ. 329.12*9. - Ευάγριος III.145.1 κ.ε. - Ιω. Αντ. 454.13. - Θεοφ. 157.12-13. Βλ. E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος 134-137*. - M. Meier, *Anastasios 295-296*.

¹⁰. Ιω. Αντ. 454.1-3. Βλ. E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος 139*.

¹¹. Ιω. Αντ. 452.21 κ.ε. Ο Ιωάννης Αντιοχεύς δεν αναφέρει το ακριβές περιεχόμενο των επιγραφών. Συγκεκριμένα παραδίδει πως οι επιγραφές πάνω στους σταυρούς θα αποκάλυπταν «τὴν αἰτίαν τοῦ συστάντος ἐπ' αὐτὸν θορύβου».

Με αστραπιαία προέλαση ο Βιταλιανός έφθασε στο Έβδομον, όπου στρατοπέδευσε και απέκλεισε την Κωνσταντινούπολη. Ο επαναστάτης κατέληξε σε συμβιβασμό με τον αυτοκράτορα υπό τους όρους α) να αντικατασταθεί ο *magister militum* της Θράκης Υπάτιος, που πιθανόν ήταν ανεπιός του Αναστασίου¹² και β) να αποκατασταθούν οι εξόριστοι ορθόδοξοι επίσκοποι στους θρόνους τους. Στη συνέχεια αποχώρησε¹³.

Κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους (513) ο αυτοκράτορας έστειλε εναντίον του Βιταλιανού τον νέο *magister militum* Θράκης Κύριλλο και έπειτα τον ανεπιό του Υπάτιο, για να καταστείλουν το κίνημα στην περιοχή της Οδησσού (σημ. Βάρνα). Ο Βιταλιανός κατανίκησε και τις δυο αυτοκρατορικές στρατιές¹⁴. Κυρίως η συντριβή του αυτοκρατορικού στρατού υπό τον Υπάτιο στη μάχη της Ακρίδος (φθινόπωρο 513) –περιοχής κοντά στην Οδησό– υπήρξε ολοκληρωτική. Ο Υπάτιος, που μετά βίας διέφυγε τον θάνατο, αιχμαλωτίστηκε. Ενθαρρυνμένος από τις νίκες του ο Βιταλιανός επέβαλε την κυριαρχία του στις επαρχίες της Μοισίας Β΄ και της Σκυθίας. Οι σπουδαίες παραθαλάσσιες πόλεις της Αγκιάλου και της Σωζόπολης τέθηκαν και αυτές υπό τον έλεγχο του επαναστάτη¹⁵. Η αντίδραση της συγκλήτου, ήδη μετά την ήττα του Κυρίλλου, ήταν να κηρύξει με ψήφισμά της τον ορθόδοξο επαναστάτη εχθρό (*άλλότριον*) της ρωμαϊκής πολιτείας¹⁶.

Οι επιτυχίες του Βιταλιανού δημιούργησαν την εντύπωση ότι η κατάληψη του θρόνου από μέρους του ήταν θέμα χρόνου¹⁷. Μάλιστα κατά το ίδιο χρονικό διάστημα στην Κωνσταντινούπολη ξέσπασε ι-δαιαιτέρως βίαιη λαϊκή εξέγερση. Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν υπήρξαν θύματα, ανάμεσα στα οποία και ο νυκτέπαρχος (*praefectus vigilum*) Γέτας¹⁸.

Την άνοιξη του 514 ο Βιταλιανός κινήθηκε εκ νέου προς τον νότο. Αυτή τη φορά είχε υπό τις διαταγές του και στόλο διακοσίων πλοί-

¹². Υπάρχει διχογνωμία αναφορικά με το αν ο *magister militum* Θράκης Υπάτιος, ο οποίος αντικαταστάθηκε από τον Κύριλλο, όπως θα δούμε, ήταν το ίδιο πρόσωπο με τον ανεπιό του αυτοκράτορα Υπάτιο, που έλαβε μέρος στη μάχη της Ακρίδος εναντίον του Βιταλιανού, στην οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια. Βλ. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, τ. I.1 και I.2-II, Paris 1949, 1959, τ. II, σ. 178 σημ. 2 (στο εξής: E. Stein, *Histoire*). – C. Capizzi, *Anastasio* 124. Βλ. και PLRE II, Hypatius 6, σ. 577-581.

¹³. Marcell. comes σ. 37, a.514.1. – Ιω. Αντ. 454.5 κ.ε.

¹⁴. Marcell. comes σ. 37, a.514.2, 3. – Ιω. Μαλ. 329.15 κ.ε. *11 κ.ε. – Ευάργιος III.145.7-12. – Ιω. Αντ. 454.21 κ.ε.

¹⁵. Ιω. Μαλ. 329.13-14 *10. – Ευάργιος III.145.2-3. – Ιω. Αντ. 454.27 κ.ε. – Θεοφ. 160.13-14.

¹⁶. Ιω. Αντ. 454.26.

¹⁷. Ιω. Αντ. 456.31: «πάντες δὲ αὐτὸν ἐδεδίεσαν καὶ βασιλέα προσεδόκων».

¹⁸. Ιω. Αντ. 458.7-10.

ων¹⁹. Όταν ο επαναστάτης κατέλαβε το Σωσθένιο, σημαντικό λιμάνι στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου, ο αυτοκράτορας Αναστάσιος έστειλε εκεί πρεσβεία συγκλητικών με σκοπό να αναζητηθεί και πάλι πεδίο συνεννόησης. Ο επαναστάτης αποδέχτηκε την πρόταση του Αναστασίου για συνδιαλλαγή. Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε έναν δεύτερο συμβιβασμό. Οι όροι της συμφωνίας, τους οποίους επέβαλε ο Βιταλιανός, ήταν: α) να διοριστεί ο ίδιος *magister militum* Θράκης, β) να κινηθούν οι διαδικασίες από πλευράς Αναστασίου για τη σύγκληση συνόδου με τη συμμετοχή εκπροσώπων του πάπα, για να κριθεί η μονοφυσιτική πολιτική του αυτοκράτορα²⁰ και γ) να τεθούν με όρκο εγγυητές της τήρησης των συμφωνηθέντων όρων η σύγκλητος και ο λαός της πρωτεύουσας²¹. Στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν μεταξύ του πάπα Ορμίσδα και του Αναστασίου σχετικά με την επικείμενη σύνοδο ορίστηκε ο τόπος και ο χρόνος πραγματοποίησής της: 1^η Ιουλίου 515 στην Ηράκλεια. Ο Βιταλιανός ενίσχυσε τη θέση του αναλαμβάνοντας την εποπτεία των συζητήσεων. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο πάπας έσπευσε να επωφεληθεί από την τροπή των πραγμάτων προβάλλοντας την αξίωση να επέμβει στα εκκλησιαστικά ζητήματα της Ανατολικής Εκκλησίας²².

Σε αυτό το χρονικό διάστημα το βαρβαρικό φύλο των Σεβήρων Ούννων εισέβαλε από τον Καύκασο στη Μικρά Ασία προξενώντας μεγάλες καταστροφές. Με αφορμή την ουννική εισβολή ξέσπασαν νέες ταραχές στην Κωνσταντινούπολη²³.

Το θέρος του 515 η σύνοδος δεν είχε ακόμη συγκληθεί, γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση της συγκλήτου και του λαού κατά της πολιτικής του Αναστασίου. Όπως παραδίδουν ο Θεόδωρος Αναγνώστης και ο Θεοφάνης, «πᾶς δὲ ὁ λαὸς καὶ ἡ σύγκλητος παρορησία ἐλοιδοροῦν Ἀναστάσιον ὡς ἐπίορκον»²⁴. Την ίδια περίοδο ο Βιταλιανός

¹⁹ Ιω. Αντ. 458.11-13.

²⁰ Marcell. comes σ. 38, α.515.2, 3, 4. - Ιω. Αντ. 458.14-24. - Θεοφ. 160.16-25. Βλ. Ε. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 142.

²¹ Θεόδ. Αναγν. 145.20-28. - Θεοφ. 160.26-27: «τοῦ δὲ βασιλέως καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων τε καὶ λαῶν ὁμοσάντων καὶ βεβαιωσάντων ταῦτα οὕτω γίνεσθαι, εἰρήνη γέγονε».

²² Βλ. F. Haarer, *Anastasius* 172-175. - Ε. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 143-149.

²³ Ιω. Μαλ. 332.30 κ.ε. - Ευάγγελος III.145.30. - Ιω. Αντ. 458.27-31. - Θεοφ. 161.28 κ.ε. Έχει υποστηριχθεί ότι ο Βιταλιανός είχε έλθει σε συνεννόηση με τους Ούννους, ώστε να διευκολυνθεί η σχεδιαζόμενη επίθεσή του κατά της Κωνσταντινούπολης. Βλ. P. Charanis, *Anastasius* 93. - F. Haarer, *Anastasius* 176. Ωστόσο οι πηγές δεν επιτρέπουν μια τέτοια ερμηνεία. Σε κάθε περίπτωση, η νέα αυτή στάση ήταν δείγμα της αυξημένης δυσανεξίας του λαού της Κωνσταντινούπολης κατά του Αναστασίου, αν συνυπολογίσουμε μάλιστα και τη λαϊκή εξέγερση που είχε προηγηθεί.

²⁴ Θεόδ. Αναγν. 146.21-22. - Θεοφ. 161.19.

επιχείρησε να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη προωθώντας τον στρατό και τον στόλο του στις Συκές, στην αντίπερα όχθη του Κερατίου κόλπου (Πέραν/σημ. Γαλατάς). Το φθινόπωρο του 515 ο αυτοκρατορικός στόλος υπό τον Μαρίνο τον Σύρο κατανίκησε τον στόλο του Βιταλιανού. Ακολούθως ο Μαρίνος καταδίωξε τον στρατό του επαναστάτη μέχρι τον άγιο Μάμαντα. Ο Βιταλιανός αναγκάστηκε να αποσυρθεί στην Αγχίαλο, όπου και παρέμεινε για τα επόμενα χρόνια άπρακτος μέχρι τον θάνατο του Αναστασίου²⁵.

Η εξέλιξη των γεγονότων δημιουργεί σημαντικά ερωτήματα ως προς τους στόχους του Βιταλιανού. Κατά πρώτον, πώς εξηγείται η συμβιβαστική διάθεση του Βιταλιανού κατά την πρώτη φάση του κινήματος, όταν ήδη είχε φροντίσει να προβληθεί ανοιχτά ως αντίπαλος του Αναστασίου και της πολιτικής του; Κατά δεύτερον, γιατί ο Βιταλιανός δεν κινήθηκε να καταλάβει την πρωτεύουσα και τον θρόνο το 514, όταν είχε την αδιαμφισβήτητη στρατιωτική υπεροχή έναντι του αυτοκράτορα; Αυτό που προβληματίζει ακόμη περισσότερο είναι το γεγονός, ότι ο Βιταλιανός δεν σφετερίστηκε βέβαια την αυτοκρατορική εξουσία τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, αλλά επέλεξε να υπαγορεύσει την αυτοκρατορική πολιτική, όπως προκύπτει από τους όρους που έθεσε. Πώς είναι δυνατό να ερμηνευθούν τα δυο αυτά ασυμβίβαστα δεδομένα;

Η σύγχρονη έρευνα έχει διατυπώσει τρεις διαφορετικές ερμηνείες αναφορικά με τους στόχους του Βιταλιανού. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, την οποία υποστήριξαν οι P. Charanis, Σοφία Πατούρα και Fiona Haarer, σκοπός του επαναστάτη ήταν εξασφάλιση η κατάληψη του αυτοκρατορικού θρόνου²⁶. Ως εκ τούτου όλες οι κινήσεις του Βιταλιανού ερμηνεύτηκαν ως αποτυχημένη ή ανολοκλήρωτη προσπάθεια σφετερισμού της εξουσίας. Αντιθέτως, οι A. Schwarcz και D. Ruscu υποστήριξαν πως ο Βιταλιανός ουδέποτε είχε θέσει ως στόχο του την κατάληψη της εξουσίας. Ο A. Schwarcz εξέφρασε την άποψη ότι, επειδή ο Βιταλιανός ήταν γοθτικής καταγωγής, αποκλειόταν αυτομάτως από

²⁵ Ιω. Μαλ. 330.7 κ.ε. – Ευάγγριος III.145.14-29. – Ιω. Αντ. 460.1 κ.ε.

²⁶ Βλ. P. Charanis, *Anastasius* 81. – Σοφία Πατούρα, Η επανάσταση του Βιταλιανού της Θράκης και οι πολιτικοί ελιγμοί του Αναστασίου, *Σύμμεικτα* 15 (2002) 39-52, σ. 44, 51 (στο εξής: Σ. Πατούρα, *Επανάσταση*). – F. Haarer, *Anastasius* 165, 179. Και ο I. Καραγιαννόπουλος σχολιάζοντας ως λανθασμένη την τακτική του Βιταλιανού να επιτρέψει τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων εντός της πρωτεύουσας κατά την πρώτη φάση του κινήματος (513), φαίνεται πως θεωρεί ως σκοπό του επαναστάτη την εξασφάλιση κατάληψη του θρόνου. Βλ. I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Βυζαντινού κράτους*, τ. Α': *Ιστορία πρώιμης Βυζαντινής περιόδου (324-565)*, Θεσσαλονίκη 1995⁵, σ. 350 (στο εξής: I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α'*).

τον αυτοκρατορικό θρόνο²⁷. Για τον D. Ruscu το γεγονός ότι ο επαναστάτης δεν κινήθηκε για να καταλάβει τον θρόνο το 514, δηλαδή τη στιγμή της ισχύος του, ήταν δείγμα πως δεν έτρεφε μεγαλύτερες φιλοδοξίες²⁸. Σύμφωνα με την ενδιάμεση θέση της Ελισάβετ Χατζηαντωνίου ο επαναστάτης αρχικά «δεν είχε ξεκάθαρους πολιτικούς στόχους» και μόνο στην τρίτη του απόπειρα κατά της πρωτεύουσας «είχε σαφώς πλέον την πρόθεση να σφετεριστεί τον αυτοκρατορικό θρόνο»²⁹. Ο M. Meier υποστηρίζει πως ο Βιταλιανός μέσω της δράσης του επεδίωκε να στιγματίσει με την προσωπική του παρέμβαση τις θρησκευτικές εξελίξεις. Επισημαίνει ότι κάτι τέτοιο θα έδινε στον επαναστάτη τη δυνατότητα να επενδύσει στη συνέχεια σε περαιτέρω πολιτικά οφέλη, χωρίς όμως να προσδιορίζει ποια θα ήταν αυτά³⁰. Τα ερωτήματα ωστόσο παραμένουν.

Η πρώτη θέση, η οποία προβάλλει τον Βιταλιανό ως σφετεριστή του θρόνου από την πρώτη στιγμή της εξέγερσης, δεν εξηγεί επαρκώς τη διαλλακτικότητα που επέδειξε ο επαναστάτης προς τον αυτοκράτορα στις πρώτες φάσεις του κινήματος. Ακόμη περισσότερο δεν εξηγείται ο συμβιβασμός του 514 και η διάθεση για συνδιαλλαγή εκ μέρους του Βιταλιανού, παρά το γεγονός της στρατιωτικής του υπεροπλίας.

Από την άλλη πλευρά, η θέση πως ο Βιταλιανός δεν στόχευε σε καμία φάση του κινήματος στον θρόνο ή στο να διαδραματίσει ρόλο σε επίπεδο αυτοκρατορικής πολιτικής παραβλέπει σημαντικά δεδομένα του κινήματος, όπως είναι η δυναμική της εξέγερσης αυτής, είτε λάβουμε υπόψη το μέγεθος των δυνάμεων που κινητοποιούνται και από τις δυο πλευρές είτε την τριετή χρονική της διάρκεια³¹. Κυρίως όμως

²⁷. Βλ. A. Schwarcz, Die Erhebung des Vitalianus, die Protobulgaren und das Konzil von Heraclea 515, *Bulgarian Historical Review* 20.4 (1992) 3-10, σ. 4, 10. Η άποψη ότι ο Βιταλιανός ήταν γοθικής καταγωγής αμφισβητείται. Σύμφωνα με τον E. Stein ο Βιταλιανός ήταν Ρωμαιο-γόθτος (romano-goth). Βλ. E. Stein, *Histoire*, τ. II, σ. 178 σημ. 2. Πρβλ. F. Haarer, *Anastasius* 165 σημ. 232. – E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 136 σημ. 348.

²⁸. Βλ. D. Ruscu, The Revolt of Vitalianus and the Scythian Controversy, *Byzantinische Zeitschrift* 101.2 (2008) 773-785, σ. 776, 784.

²⁹. Βλ. E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 135, 142 σημ. 363.

³⁰. Βλ. M. Meier, *Anastasios* 309-310.

³¹. Ενδεικτικά ο Ιωάννης Αντιοχεύς αναφέρει πως τα στρατεύματα του Βιταλιανού κατά την πρώτη φάση του κινήματος ανέρχονταν σε 50.000 άνδρες, ενώ ο αυτοκρατορικός στρατός υπό τον Υπάτιο πριν από τη μάχη της Ακρίδος αριθμούσε 80.000 άνδρες. Ο Ευάγριος κάνει λόγο για «πλήθος ἀστάθμητον», όταν αναφέρεται στις δυνάμεις του Βιταλιανού. Κατά τον Θεοφάνη ο επαναστάτης «πολλὰς μυριάδας ἀνείλε στρατοῦ τῶν ὑπὲρ Ἀναστασίου μαχομένων». Βλ. Ιω. Αντ. 452.19- 454.28. – Ευάγριος III.145.3. – Θεοφ. 157.14.

παραβλέπει το γεγονός ότι στον δεύτερο συμβιβασμό (514) ο στασιαστής ζήτησε την ανάμειξη του πάπα. Παραβλέπει ακόμη ότι στη στρατιωτική επιχείρηση του Βιταλιανού εναντίον της Κωνσταντινούπολης το 515, ο στασιαστής είχε συγκεντρώσει σημαντικές δυνάμεις παράτασσοντας και στόλο, στοιχείο απαραίτητο για την κατάληψη της απρόρητης πρωτεύουσας. Η στρατοπέδευση του Βιταλιανού στις Συκές, μια ανάσα δηλαδή από την πρωτεύουσα, φανερώνει πως στην επιχείρηση αυτή διακυβευόταν η κατοχή της πόλης.

Φαίνεται λοιπόν ότι οι στόχοι του Βιταλιανού, όπως προκύπτουν από τις κινήσεις του, απαιτούν λεπτομερέστερη διερεύνηση.

Ο επαναστάτης στην αρχή του κινήματος το 513 περιορίστηκε να εμφανιστεί στο πολιτικό προσκήνιο ως ο προστάτης της ορθοδοξίας και κατ' επέκταση ως ο ηγέτης της ορθόδοξης παράταξης, που τόσο συστηματικά είχε πληγεί από την πολιτική του αυτοκράτορα. Την προβολή της υπεράσπισης της ορθοδοξίας της Χαλκηδόνας ως το υπ' αριθμόν ένα σύνθημα του επαναστάτη ενισχύει η κίνηση του Αναστασίου να υψώσει τους χάλκινους σταυρούς στις πύλες της Κωνσταντινούπολης. Ο αυτοκράτορας ήθελε να πλήξει εξ αρχής το ισχυρότερο όπλο του Βιταλιανού, δηλαδή το γεγονός ότι ο τελευταίος προβαλλόταν ως ο υπερασπιστής της ορθοδοξίας. Για αυτούς τους λόγους θεωρούμε πως η ανατροπή του Αναστασίου δεν ήταν αυτοσκοπός για τον Βιταλιανό το 513. Ο Βιταλιανός μπορούσε να αναδειχτεί ως προστάτης του ορθόδοξου δόγματος και με τον Αναστάσιο στον θρόνο.

Ωστόσο απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάδειξη στην ηγεσία της ορθόδοξης παράταξης ήταν η συμπόρευση με τη σύγκλητο της Κωνσταντινούπολης. Η σύγκλητος αποτελούσε αφενός το πολιτικό σώμα που είχε ταυτιστεί με την ορθοδοξία της Χαλκηδόνας και την υπεράσπιση του ορθόδοξου δόγματος απέναντι στον μονοφυσιτισμό³²,

³². Κατά τη Δ' Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας (451) η εποπτεία των συγκλητικών στις εργασίες της συνόδου ήταν καταλυτική, αφού ουσιαστικά καθοδήγησε τις αποφάσεις του κλήρου. Η σύνοδος της Χαλκηδόνας αποτέλεσε θρίαμβο εξίσου για την ορθοδοξία έναντι του μονοφυσιτισμού όσο και για την κοσμική εξουσία της Κωνσταντινούπολης, δηλαδή του αυτοκράτορα και της συγκλητικής αριστοκρατίας μέσω της εξύψωσης του πατριαρχείου της πρωτεύουσας. Αυτό επιτεύχθηκε αφενός με την εξίσωση του πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης με τον πάπα της Ρώμης σύμφωνα με τον 28^ο κανόνα της συνόδου, αφετέρου με την ενσωμάτωση των ευρύτατων διοικήσεων της Θράκης, του Πόντου και της Ασίας στη δικαιοδοσία του πατριαρχείου. Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω εξελίξεων εμπεδώθηκε ο ορθόδοξος χαρακτήρας της Κωνσταντινούπολης στα μεσαία και κατώτερα λαϊκά στρώματα. Για τη σύνοδο της Χαλκηδόνας βλ. L. Duchesne, *Histoire ancienne de l' Eglise*, τ. I-III, Paris 1906-1908, τ. III, σ. 462 κ.ε. – R. V. Sellers, *The Council of Chalcedon. A historical and doctrinal survey*, London 1953. – P. T. R. Gray, *The Defense of Chalcedon in the East (451-553)*, [Studies in the history of Christian thought vol. 20] Leiden 1979. – E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 20-24. Βλ.

αφετέρου κυρίαρχο πολιτειακό παράγοντα για την εκλογή των αυτοκρατόρων από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα³³. Αυτομάτως ενδεχόμενη προσέγγιση της συγκλήτου από πλευράς Βιταλιανού θα σήμαινε ένα πρόσθετο όφελος για αυτόν. Θα τον αναδείκνυε στην κορυφή των επιλογών της συγκλήτου μεταξύ των υποψηφίων ορθόδοξων διαδόχων του Αναστασίου. Οι προϋποθέσεις υπήρχαν, αν αναλογιστούμε ότι ο Αναστάσιος ήταν υπέργηρος και δεν είχε άρρενα τέκνα³⁴. Αυτό σημαίνει ότι με τον θάνατό του το δικαίωμα εκλογής αυτοκράτορα θα ανήκε για άλλη μια φορά στην ορθόδοξη σύγκλητο. Όπως απέδειξε η εκλογή του Ιουστίνου Α΄ (518-527), ο εκλεκτός της συγκλήτου αφενός θα προέκυπτε από τους κόλπους της ορθόδοξης παράταξης, αφετέρου θα φρόντιζε να αποκαταστήσει πιστά το θρησκευτικό της πρόγραμμα,

και Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α΄* 277-280, όπως και G. Manojlović, *Le peuple de Constantinople, Byzantion* 11 (1936) 617-716, σ. 658. Για τον 28^ο κανόνα της συνόδου βλ. Γ. Α. Ράλλη - Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. I-IV, Ἀθήναι 1852, τ. II, σ. 280-286. Βλ. και Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, τ. Α΄: 324-610, Θεσσαλονίκη 1996², σ. 212-214 (στο εξής: Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*). Για τα πρακτικά της συνόδου βλ. *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, έκδ. E. Schwartz, τ. I-IV, Berolini - Lipsiae 1933-1938, τ. I: *Concilium Universale Chalcedonense*.

³³ Για τη σύγκλητο βλ. L. Bréhier, *Le monde Byzantin*, τ. I-III, τ. II: *Les institutions de l'empire Byzantin*, Paris 1949, σ. 17-20, 181-184. - Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος*, [Ακαδημία Αθηνών, Ἐπετηρὶς τοῦ ἀρχείου τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, τεύχος 2] Αθήνα 1949. - H.-G. Beck, *Senat und Volk von Konstantinopel. Probleme der byzantinischen Verfassungsgeschichte*, [Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse 6] München 1966, σ. 4-18. - G. Dagron, *La Naissance d'une capitale. Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, [Bibliothèque Byzantine, Etudes 7] Paris 1984², σ. 135-146, 207-210. - Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ἡ πολιτικὴ θεωρία των Βυζαντινῶν*, Θεσσαλονίκη 1992 (α΄ ανατ.), σ. 22-24, 43-45, 47-53, με παλαιότερη βιβλιογραφία. - Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Το πολίτευμα και οι θεομοί της Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας 324-1204. Κράτος - Διοίκηση - Οικονομία - Κοινωνία*, Αθήνα 2004, σ. 31-47. Για τις εκλογές των αυτοκρατόρων μετά το 450 βλ. Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Ἐκλογή, ἀναγόμενοι καὶ στέμμις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος*, [Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 22, ἀρ. 2] Αθήναι 1956, σ. 25 κ.ε.

³⁴ Η αυτοκράτειρα Αριάδνη δεν είχε άλλο γιο πέρα από τον Λέοντα Β΄ (474). Η αδελφή της Λεοντία είχε αποκτήσει μόνο θυγατέρες από τον γάμο της με τον Μαρκιανό, ο οποίος ήταν γιος του άλλοτε αυτοκράτορα της Δύσης Ανθεμίου (467-472). Η δυναστεία του Λέοντα Α΄ τερματίστηκε με τον θάνατο της Αριάδνης. Επομένως μοναδικός συγγενής του αυτοκρατορικού ζεύγους Αναστασίου-Αριάδνης είχε απομείνει ο ανεπιός του Αναστασίου Υπάτιος, τον οποίο ο Βιταλιανός φρόντισε να ταπεινώσει αιχμαλωτίζοντάς τον μετά τη μάχη της Ακρίδος. Για την Αριάδνη, τη Λεοντία, τον Μαρκιανό και τον Ανθέμιο βλ. *PLRE* II, Aelia Ariadne, σ. 140-141· Leontia 1, σ. 667· Marcianus 17, σ. 717-718· Anthemius 3, σ. 96-98.

όπως είχε διαμορφωθεί επί Μαρκιανού (450-457) και Λέοντα Α΄ (457-474)³⁵.

Ενδεχόμενη λοιπόν τήρηση των όρων του πρώτου συμβιβασμού από τον Αναστάσιο προς όφελος της ορθοδοξίας πρωτίστως θα έφερε την προσωπική σφραγίδα του Βιταλιανού και θα καθιστούσε επομένως τον επαναστάτη οπωσδήποτε ισχυρό υποψήφιο για τη διαδοχή μελλοντικά. Αλλωστε, όπως είδαμε, μόλις πριν ένα έτος, στη στάση δηλαδή του Τρισαγίου το 512, ο λαός της Κωνσταντινούπολης απαίτησε την αντικατάσταση του Αναστασίου και προέβαλε τον εκλεκτό του είτε στο πρόσωπο του Αρεόβινδου είτε του Βιταλιανού. Παρά τη διαφωνία των πηγών αναφορικά με τα πρόσωπα, οι δυο υποψήφιοι είχαν μια βασική ιδιότητα κοινή: ήταν αποδεδειγμένα ορθόδοξοι. Αν αναλογιστούμε τους ισχυρούς δεσμούς που διέθετε ο Βιταλιανός με την Κωνσταντινούπολη και κυρίως με μέλη της συγκλήτου, φαίνεται πως ο επαναστάτης είχε καλή γνώση των πολιτικών ζυμώσεων στην πρωτεύουσα, όταν το επόμενο έτος εξεγέρθηκε³⁶. Η ανάδειξη στην ηγεσία των ορθόδοξων τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο μπορούσε να αποδειχτεί εξαιρετικά ωφέλιμη σε πολιτικό επίπεδο. Πρόκειται για ένα δεδομένο που χρήζει προσοχής.

Επομένως καταλήγουμε ότι κατά την έναρξη του κινήματός του μέχρι τον πρώτο συμβιβασμό με τον αυτοκράτορα, ο Βιταλιανός δεν

³⁵. Στα χρόνια αμέσως μετά τη σύνοδο της Χαλκηδόνας, οι εκλεκτοί της συγκλήτου αυτοκράτορες Μαρκιανός και Λέων Α΄ εφάρμοσαν ένα συγκεκριμένο πολιτικο-θρησκευτικό πρόγραμμα, το οποίο βασιζόταν στην αρχή της επιβολής της ορθοδοξίας στο εσωτερικό του κράτους όσο και στη Δύση, στα εδάφη δηλαδή της αυτοκρατορίας που είχαν καταληφθεί από τα ετερόδοξα γερμανικά φύλα, που πίστευαν στο δόγμα του αρειανισμού. Αποκορύφωμα της πολιτικής αυτής υπήρξε το έτος 458, όταν ο Λέων Α΄ απέλυσε διάταγμα, με το οποίο απέκλειε από τις κρατικές διοικητικές θέσεις και τη δικαιοσύνη τους μη ορθόδοξους. Το ίδιο έτος πραγματοποιήθηκε η αποτυχημένη υπερπόντια εκστρατεία κατά των Βανδάλων. Ο Αναστάσιος υπήρξε ο αυτοκράτορας που παρεξέκλινε ολοκληρωτικά από τις αρχές του ορθόδοξου πολιτικού προγράμματος, που υπηρέτούσε η σύγκλητος. Με την εκλογή του Ιουστίνου Α΄ το εν λόγω πολιτικο-θρησκευτικό πρόγραμμα επανήλθε στο προσκήνιο με κύριο σύνθημα την επιβολή της ορθοδοξίας με κάθε μέσο. Βλ. Α. Α. Vasiliev, *Justin the First. An Introduction to the Epoch of Justinian the Great*, [Dumbarton Oaks Studies, I] Cambridge, Mass. 1950, σ. 108 κ.ε. (στο εξής: Α. Vasiliev, *Justin*). – Hélène Ahrweiler, *L'idéologie politique de l'Empire byzantin*, Paris 1975 (μτφρ. Τούλα Δρακοπούλου, *Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα 1977), σ. 20-21. – Τ. Λουγγής, *Ιουστινιανός Πέτρος Σαββάτιος. Κοινωνία, ιδεολογία και πολιτική τον 6^ο μ.Χ. αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 87-96, 109 κ.ε. (στο εξής: Τ. Λουγγής, *Ιουστινιανός*). – F. Haarer, *Anastasius 72 κ.ε.* – Ε. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος 24 κ.ε.*, 107-133, 164 κ.ε. Βλ. και Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία 224-226*, όπως και Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α΄ 275-276, 283-284*.

³⁶. Βλ. Μ. Meier, *Anastasios 295*. Βλ. και Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α΄ 349*.

αποσκοπούσε να ανατρέψει τον Αναστάσιο αλλά να αναδειχτεί στην ηγεσία της ορθόδοξης παράταξης και συγκεκριμένα ως ο υπ' αριθμόν ένα υποψήφιος ορθόδοξος διάδοχος του γηραιού αυτοκράτορα. Φαίνεται πως η δράση του Βιταλιανού στη συγκεκριμένη φάση του κινήματος αποτελεί αναπόσπαστη συνέχεια της στάσης του Τρισαγίου.

Με βάση αυτό το σκεπτικό η επίσημη καταδίκη του Βιταλιανού από τη σύγκλητο το 513 πιθανότατα ήταν αυτή που καθόρισε την εξέλιξη του κινήματος, καθώς έκτοτε η επιδίωξη του επαναστάτη να προσεγγίσει τη σύγκλητο, όπως θα δείξουμε, αποτελεί μια καθοριστική πτυχή του κινήματος.

Με το καταδικαστικό ψήφισμα του 513 η ορθόδοξη στην πλειονότητά της σύγκλητος³⁷ τάχθηκε υπέρ του μονοφυσίτη αλλά νόμιμου αυτοκράτορα και εναντίον του ορθόδοξου επαναστάτη. Επρόκειτο για μια πράξη που σηματοδότησε τη ρήξη σε πολιτικό επίπεδο αφενός μεταξύ Βιταλιανού και πολιτείας, θέτοντας τον επαναστάτη εκτός νομιμότητας, αφετέρου στο εσωτερικό της ορθόδοξης παράταξης μεταξύ του ορθόδοξου στασιαστή και της συγκλήτου³⁸. Ο Αναστάσιος είχε αποκτήσει την ηθική και πολιτική στήριξη της συγκλήτου³⁹.

Ωστόσο, μετά την απόκρουση των αυτοκρατορικών δυνάμεων που είχαν σταλεί εναντίον του, το κίνημα του Βιταλιανού φαίνεται πως αποκτά τον χαρακτήρα στάσης με κύριο σκοπό την ανατροπή του αυτοκράτορα. Αυτό δείχνει η συστηματική κατάκτηση περιοχών της βυζαντινής επικράτειας και κυρίως πόλεων με σημαντικά λιμάνια, όπως και η συγκρότηση στόλου από τον επαναστάτη. Οι συνεχείς στρατιωτικές επιτυχίες του Βιταλιανού απέδειξαν την ισχύ του και συνετέλεσαν ώστε να εκδηλωθεί ανοιχτά η εναντίωση των ορθόδοξων της πρωτεύουσας κατά του αυτοκράτορα. Η αιματηρή λαϊκή εξέγερση

³⁷. Κατά την περίοδο αυτή η σύνθεση της συγκλήτου δεν ήταν απολύτως ομοιογενής, καθώς μέρος των συγκλητικών έρχετο προς την ειδωλολατρία. Ωστόσο η πλειονότητα των συγκλητικών είχε ταχθεί υπέρ της ορθοδοξίας. Βλ. Τ. Λουγγής, *Ιουστινιανός* 82-86, 125-133 με παλαιότερη βιβλιογραφία.

³⁸. Εντούτοις το ψήφισμα της συγκλήτου απέτυχε σε ένα διαφορετικό επίπεδο. Όπως επισημαίνει η Ε. Χατζηαντωνίου, απέτυχε «να περιορίσει την υποστήριξη των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων» προς το πρόσωπο του Βιταλιανού. Βλ. Ε. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 141.

³⁹. Βλ. Α. Η. Μ. Jones, *The Later Roman Empire 284-602. A social, economic and administrative survey*, τ. I-III, Oxford 1964, τ. I, σ. 329. Είναι γεγονός ότι ο Αναστάσιος πολιτικά είχε κατορθώσει να παραγκωνίσει τη σύγκλητο, μέλη της οποίας δεν δίστασε να εξορίσει. Οι συγκλητικοί που εξορίστηκαν επί Αναστασίου ανακλήθηκαν με την άνοδο του Ιουστίνου Α' στην εξουσία. - Βλ. Α. Vasiliev, *Justin* 108, 124-128. - Τ. Λουγγής, *Ιουστινιανός* 84.

στην Κωνσταντινούπολη το 514 μαρτυρεί αυτή την αλλαγή⁴⁰. Όπως έχει υποστηριχτεί, είναι αρκετά πιθανό η εν λόγω στάση να υποκινηθήκε από θρησκευτικούς ή πολιτικούς αντιπάλους του Αναστασίου⁴¹. Εντούτοις, το κομβικό σημείο στις εξελίξεις υπήρξε η απόφαση του Βιταλιανού να δώσει πολιτική και όχι στρατιωτική λύση στο δογματικό ζήτημα.

Πιο συγκεκριμένα, παρά το γεγονός της στρατιωτικής του υπεροπλίας και της νέας κινητοποίησής του με κατεύθυνση την Κωνσταντινούπολη το 514, ο Βιταλιανός δεν έδειξε την πρόθεση να συγκρουσθεί, αλλά να ασκήσει πίεση για να επιβληθεί πολιτικά. Ακόμη περισσότερο ο συμβιβασμός του 514 δείχνει πως ο στόχος του επαναστάτη ήταν να μη καταλάβει πραξικοπηματικά την εξουσία και παράλληλα να ασκήσει πολιτική σε αυτοκρατορικό επίπεδο. Ουσιαστικά η συμπεριφορά του Βιταλιανού αποτελεί την καλύτερη απόδειξη ότι επέλεξε να ελιχθεί πολιτικά και όχι να επιβληθεί στρατιωτικά. Η επιδίωξή του φαίνεται πως ήταν να προσεγγίσει τη σύγκλητο αποφεύγοντας την πραξικοπηματική κατάληψη του θρόνου, που μοιραία θα αποτελούσε μια κίνηση όχι μόνο εναντίον του αυτοκράτορα, αλλά και εναντίον της συγκλήτου, αφού το καταδικαστικό ψήφισμα του 513 εις βάρος του παρέμενε σε ισχύ.

Με τον ελιγμό αυτό και με τους όρους που έθεσε ο Βιταλιανός κατά τον δεύτερο συμβιβασμό πέτυχε: α) τη νομιμοποίηση του κινήματός του, καθώς έγινε ξανά δεκτός στους κόλπους των αξιωματούχων της αυτοκρατορίας. Στην ουσία κατόρθωσε να άρει το ψήφισμα της συγκλήτου και να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με την πολιτεία, β) τη συσπείρωση της ορθόδοξης παράταξης δίνοντας ενεργό ρόλο στον πάπα της Ρώμης⁴², τη σύγκλητο και τον λαό της Κωνσταντινούπολης στις

⁴⁰ Βλ. E. Stein, *Histoire*, τ. II, σ. 181. Κατά μια άλλη άποψη ήταν η συγκεκριμένη εξέγερση αυτή που παρακίνησε τον Βιταλιανό να κινητοποιηθεί το 514. Βλ. C. Capizzi, *Anastasios* 125. – P. Charanis, *Anastasios* 84.

⁴¹ Βλ. I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α΄* 352. – E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 141. Βλ. και F. Dvornik, *The Circus parties in Byzantium. Their evolution and their suppression*, *Byzantina-Metabyzantina* 1.1 (1946) 119-133, σ. 117, ο οποίος θεωρεί πως την ευθύνη για το ξέσπασμα της εξέγερσης είχε ο δήμος των Βένετων της πρωτεύουσας. Μόνο η F. Haarer δεν φαίνεται να συσχετίζει τη λαϊκή στάση του 514 με το κίνημα του Βιταλιανού. Βλ. F. Haarer, *Anastasios* 171-172.

⁴² Οι πάπες κατείχαν εξέχουσα θέση στον ορθόδοξο κόσμο, καθώς η συνεισφορά της Ρώμης στη διατύπωση του ορθόδοξου δόγματος στη σύνοδο της Χαλκηδόνας ήταν καταλυτική. Άλλωστε ήταν ο πάπας Λέων Α΄ εκείνος που πρωτοστάτησε στη σύγκληση της συνόδου της Χαλκηδόνας και επιπροσθέτως το δόγμα της διπλής φύσης του Χριστού, το οποίο επικράτησε ως το επίσημο ορθόδοξο δόγμα, βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στις αντιλήψεις του εν λόγω πάπα, όπως είχαν διατυπωθεί στον λεγόμενο *Τόμο* του. Επρόκειτο για επιστολή που είχε αποστείλει ο Λέων στον πατριάρχη Κωνσταντι-

τρέχουσες πολιτικές εξελίξεις και γ) την ανάδειξή του σε αδιαμφισβήτητο ηγέτη της ορθόδοξης παράταξης. Επιπροσθέτως σε επίπεδο πολιτικής τακτικής ο επαναστάτης πέτυχε να παγιδεύσει τον Αναστάσιο αναγκάζοντάς τον να συγκαλέσει σύνοδο υπό την εποπτεία του πάπα το 515. Όπως επισημαίνει ο Ευ. Χρυσός, σε περιπτώσεις επανάστασης, «για να θεωρηθεί η ανατροπή (του αυτοκράτορα) νόμιμη και αδιαμφισβήτητη», έπρεπε εξαρχής να πληγεί αποφασιστικά το κύρος του αυτοκράτορα, καθώς η «*δυσφημία*» του αυτοκράτορα, η αντίθετη δηλαδή πράξη από την επευφημία, ήταν ικανή για να αρθεί η νομιμότητά του⁴³. Όπως είδαμε, με την υπονόμηση της συμφωνηθείσας συνόδου ο Αναστάσιος προκάλεσε την αντίδραση των ορθοδόξων, που τον κατηγορήσαν για επιορκία. Η «*δυσφημία*» του αυτοκράτορα ήταν γεγονός. Εξίσου σημαντικό στοιχείο ήταν το ότι η σύγκλητος της Κωνσταντινούπολης βρήκε αφορμή να ταχθεί ανοιχτά κατά του Αναστασίου. Η μεταστροφή της στάσης της συγκλήτου στο σημείο αυτό ήταν, όπως φαίνεται, καθοριστική. Μέχρι τότε η λαϊκή δυσαρέσκεια, η οποία είχε εκφραστεί με δύο εξεγέρσεις στην πρωτεύουσα (513 και 514-515) δεν μπόρεσε να αποβεί καταλυτική ως προς τις εξελίξεις. Η ειδοποιός διαφορά κατά το θέρους του 515 ήταν η εναντίωση της συγκλήτου προς τον αυτοκράτορα. Στην ουσία επρόκειτο για τη συμπαράταξή της με τον επαναστάτη. Μάλιστα ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η χρήση της λέξης *παρρησία* στις πηγές, όταν αναφέρονται στη συγκεκριμένη συμπεριφορά της συγκλήτου⁴⁴. Δηλώνεται δηλαδή ότι η σύγκλητος έπραξε με

νουπόλεως Φλαβιανό, στην οποία διατύπωνε τις θεολογικές του απόψεις. Βλ. P. Charanis, *Anastasius* 34-37. - E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 19-20. Βλ. και I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α'* 260-261. Ωστόσο το άνοιγμα του Βιταλιανού προς τον πάπα είχε ιδιαίτερη σημασία, επειδή κατά την περίοδο αυτή η Εκκλησία της Ρώμης και εκείνη της Κωνσταντινούπολης, οι οποίες ήταν και οι δυο ορθόδοξες, βρισκόνταν σε διάσταση, λόγω του Ακακιανού σχίσματος (484-519). Επομένως και σε αυτή την προοπτικά μελετημένη κίνηση του επαναστάτη φαίνεται η πρόθεσή του να συσπειρώσει το σύνολο του ορθόδοξου κόσμου. Για το Ακακιανό σχίσμα βλ. παρακάτω σημ. 49.

⁴³. Βλ. Ευ. Χρυσός, Το δικαίωμα της αντίστασης στο Βυζάντιο, στο Ελένη Γραμματικοπούλου (εκδ.), *Αμφισβήτηση της Εξουσίας*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2003, σ. 35-48, εδώ σ. 40 (στο εξής: Ευ. Χρυσός, *Δικαίωμα αντίστασης*). Πρβλ. Κ. Πιτσάκης, *Αντίσταση κατά της εξουσίας και επανάσταση στο Βυζάντιο: Η θέση του δικαίου της Εκκλησίας*, στο *Αμφισβήτηση της Εξουσίας* (ό.π.), σ. 49-65, εδώ σ. 51 (στο εξής: Κ. Πιτσάκης, *Αντίσταση*).

⁴⁴. Βλ. ανωτ. σημ. 24. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η σύγκλητος είχε δράσει επομένως υπό καθεστώς πίεσης, όταν καταδίκασε τον Βιταλιανό το 513. Εντούτοις αυτό δεν φαίνεται να ισχύει, καθώς μέχρι τότε αφενός η δύναμη του επαναστάτη δεν είχε αποκαλυφθεί στο σύνολό της, αφετέρου η στάση του Βιταλιανού απέναντι στη σύγκλητο έγινε σαφής μόνο με τον πολιτικό ελιγμό του το 514, όταν και κατέστησε πρόδηλο ότι δεν επεδίωκε να σφετεριστεί με στρατιωτικό πραξικόπημα την εξουσία, ενόσω παρέμενε «εχθρός» της πολιτείας. Το 513 η σύγκλητος λειτούργησε περισσότερο

ελεύθερη βούληση, με ελευθερία λόγου. Αυτό στην πράξη σημαίνει πως για πρώτη φορά η σύγκλητος βρήκε τη δυνατότητα να εκφράσει την αντίθεσή της στη μονοφυσιτική πολιτική του Αναστασίου, ο οποίος, όπως είδαμε, είχε κατορθώσει να επιβληθεί στη σύγκλητο⁴⁵.

Έχοντας διασφαλίσει τις προϋποθέσεις αυτές ο Βιταλιανός κινήθηκε το 515 ανοιχτά εναντίον του Αναστασίου με σκοπό να τον ανατρέψει. Πλέον όχι ως κοινός επαναστάτης, αλλά ως προστάτης των συμφερόντων ολόκληρης της ορθόδοξης παράταξης. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια της τελικής πολιορκίας, οι οικογενειακοί φίλοι του Βιταλιανού συγκλητικοί Ιωάννης και Πατρίκιος, για τους οποίους έχει ήδη γίνει λόγος, αρνήθηκαν να υπακούσουν σε διαταγή του Αναστασίου, να αναλάβουν δηλαδή εκείνοι τις στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον του στασιαστή⁴⁶. Το περιστατικό αυτό είναι ενδεικτικό της ελευθερίας των κινήσεων που επέτρεπε στους συγκλητικούς η συσπείρωση των ορθόδοξων.

Ίσως τελικά δεν είναι τυχαίο ότι οι ορθόδοξες πηγές, όπως ο Μαρκελλίνος και ο Θεοφάνης, δεν αναφέρουν τα γεγονότα της τελικής επίθεσης του 515 και την ήττα του ηγέτη των ορθόδοξων Βιταλιανού.

Προς επίρρωση των ανωτέρω συμπερασμάτων έχει σημασία να αναφερθούμε συνοπτικά στον πολιτικό ρόλο που διαδραμάτισε ο Βιταλιανός στα αμέσως επόμενα χρόνια μετά το κίνημά του.

Η πραγματικότητα είναι πως ο Βιταλιανός μετά την αποτυχία του όχι μόνο δεν αντιμετωπίστηκε ως ένοχος καθοσίωσης ή ως απόβλητος, αλλά αντίθετα εξακολούθησε να αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο για τους ορθόδοξους⁴⁷. Πιο συγκεκριμένα, στην πρώιμη περίοδο της βασι-

ως πολιτειακός παράγοντας με σκοπό να διασφαλίσει την πολιτική σταθερότητα και τη νομιμότητα μπροστά στην απειλή ενός στασιαστή που επεδίωκε να δώσει στρατιωτική λύση στο δογματικό ζήτημα. Δεν ξέρουμε κατά πόσο μια τέτοια εξέλιξη θα εναρμονιζόταν με τα συμφέροντα της συγκλήτου, ειδικά σε μια περίοδο που αυτή αποτελούσε τον κυρίαρχο πολιτειακό παράγοντα έχοντας παραγκωνίσει τον στρατό. Μια ενδεχόμενη λύση του δογματικού ζητήματος αμιγώς από τον στρατό θα αποτελούσε οπωσδήποτε πλήγμα για το κύρος της συγκλήτου. Τελικώς δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο το ψήφισμα του 513 να αποτελούσε μια πράξη εναντίον ενός εκπροσώπου του στρατού και όχι της ορθοδοξίας. Άλλωστε ο Βιταλιανός κατά τον πρώτο συμβιβασμό είχε διατυπώσει αιτήματα προς όφελος των στρατευμάτων (*φοιδεράτων*) της Θράκης, πέρα από εκείνα που αφορούσαν την ορθόδοξη υπόθεση. Βλ. Ιω. Αντ. 452.5-8· 18-20. Σχετικά με τα κίνητρα του Βιταλιανού βλ. Σ. Πατούρα, *Επανάσταση 39-43*. – F. Haarer, *Anastasius* 166. – Ε. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος 134-137*.

⁴⁵ Βλ. ανωτ. σημ. 39.

⁴⁶ Ιω. Μαλ. 331.49-55.

⁴⁷ Αντίθετα, από τους υποστηρικτές του Αναστασίου ο Βιταλιανός στιγματίστηκε ως ο «τύραννος», ο επίδοξος δηλαδή σφετεριστής της αυτοκρατορικής εξουσίας. Ο πρώτος που απέδωσε αυτόν τον χαρακτηρισμό στον Βιταλιανό ήταν ο πνευματικός ηγέτης των μονοφυσιτών Σεβήρος, ο οποίος σε ύμνο που συνέθεσε προς τιμή της επι-

λείας του Ιουστίνου Α΄ μεταξύ των ετών 518-520, ο Βιταλιανός υπήρξε (ξανά) ο κύριος φορέας της πολιτικής της ορθόδοξης παράταξης πρωτοστατώντας στο κύμα διώξεων εναντίον των μονοφυσιτών και στη βίαιη επιβολή του ορθόδοξου δόγματος⁴⁸. Ακόμη, πρωταγωνίστησε στην άρση του Ακακιανού σχίσματος⁴⁹ το 519, ώστε τελικά κατόρθωσε να προβληθεί ως ο κύριος ανταγωνιστής του Ιουστινιανού (Α΄) στον αγώνα για την ηγεσία της ορθόδοξης παράταξης⁵⁰. Το 520 ο Βιταλιανός αναδείχτηκε *ύπατος* και βρέθηκε στο απόγειο της ισχύος του. Η δολοφονία του κατά το ίδιο έτος εντός του αυτοκρατορικού παλατιού φανερώνει ένα έντονο πολιτικό παρασκήνιο. Κατά τον Προκόπιο υπαίτιος για τον φόνο του Βιταλιανού ήταν ο Ιουστινιανός⁵¹. Οι καταγόμενοι από τη μονοφυσιτική Συρία Μαλάλας και Ευάγριος αποδίδουν τη δολοφονία στα δεινά που είχε επιφέρει ο Βιταλιανός στη ρω-

κράτησης του Αναστασίου επί του επαναστάτη κάνει λόγο για τον «Βιταλιανό τον τύραννο». Βλ. E. W. Brooks, *The Hymns of Severus and others in the Syriac version of Paul of Edessa as revised by James of Edessa*, *Patrologia Orientalis* 7 (1971) 595-802, σ. 710-711: «On Vitallian the tyrant, and on the victory of the Christ-loving Anastasius the King». Οι συγγραφείς οι οποίοι κατάγονταν από τις μονοφυσιτικές ανατολικές περιοχές του βυζαντινού κράτους, όπως οι Ιωάννης Μαλάλας, Ευάγριος και Ιωάννης Αντιοχεύς, τάσσονται υπέρ του Αναστασίου και κατ' επέκταση υιοθέτησαν τον χαρακτηρισμό του Βιταλιανού ως «τυράννου». Βλ. Ιω. Μαλ. 329.11· *8· 332.74. – Ευάγριος III.145.1. – Ιω. Αντ. 460.8· 24. Για τον Μαλάλα, τον Ευάγριο και τον Ιωάννη Αντιοχείας βλ. Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, τ. I-III, Αθήνα 1997, 2002, 2009, τ. I (4^{ος}-7^{ος} αι.), σ. 232-237, 538-558, 574-578.

⁴⁸ Ιω. Μαλ. 338.30-34. – Ευάγριος IV.155.10-13. – Θεοφ. 165.4 κ.ε.

⁴⁹ Το 482 ο αυτοκράτορας Ζήνων (474-491) απέλυσε το λεγόμενο *Ένωτικόν* διάταγμα με την έγγραφη του πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης Ακακίου. Σκοπός του διατάγματος ήταν να αποκαταστήσει τη θρησκευτική ειρήνη στο εσωτερικό του κράτους συμβιβάζοντας τις αντιμαχόμενες παρατάξεις των ορθόδοξων και των μονοφυσιτών. Το διάταγμα καταδίκασε τον μονοφυσιτισμό, ενώ παράλληλα δεν αναγνώριζε τις αποφάσεις της συνόδου της Χαλκηδόνας σχετικά με τη φύση του Χριστού. Το αποτέλεσμα ήταν τόσο οι ορθόδοξοι όσο και οι μονοφυσίτες των ανατολικών επαρχιών να αντιδράσουν με οξύτητα. Από την πλευρά του ο πάπας Φήλιξ Γ΄ αναθεμάτισε τον πατριάρχη Ακάκιο, ο οποίος με τη σειρά του διέγραψε τον πάπα από τα δίπτυχα της Ανατολικής Εκκλησίας (484). Βεβαίως κύρια αιτία για τη στάση που υιοθέτησε ο πάπας είχε αποτελέσει το γεγονός ότι με τον 28^ο κανόνα της συνόδου της Χαλκηδόνας το πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης είχε εξισωθεί με τη Ρώμη. Το σχίσμα αυτό των δυο Εκκλησιών είναι γνωστό ως Ακακιανό (484-519). P. Charanis, *Anastasius* 43 κ.ε. – E. Χατζηαντωνίου, *Αναστάσιος* 29-42, 58-68. Βλ. και I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α΄* 324-327.

⁵⁰ Βλ. A. Vasiliev, *Justin* 121, 221-223, 241-242. Βλ. και I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Α΄* 371, 375-377, άπως και ανωτ. σημ. 35, 39.

⁵¹ Βλ. Προκόπιος, *Άνέκδοτα*, έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis opera omnia*, τ. III.1, Lipsiae 1906. – Editio stereotypa correctior. Addenda et corrigenda adiecit G. Wirth, τ. III, Leipzig 1963. – O. Veh (έκδ.), *Prokop I: Anekdotia*, München 1961, 6.27-28.

μαϊκή πολιτεία⁵². Για αυτούς ο πρώην επαναστάτης παρέμενε προφανώς ο «εχθρός» της πολιτείας. Οι ορθόδοξοι πηγές (Μαρκελλίνος, Θεόδωρος Αναγνώστης, Θεοφάνης) σιωπούν όσον αφορά τον φόνο του Βιταλιανού. Στην ουσία μήπως αποσιωπούν τη ρήξη που είχε επέλθει στο εσωτερικό του ορθόδοξου «στρατοπέδου»;

Εντούτοις, όταν ο Ιουστινιανός ανήλθε στην εξουσία, αξιοποίησε πρόσωπα από το στενό περιβάλλον του Βιταλιανού, όπως ήταν ο *magister officiorum* Ερμογένης⁵³ και ο ανεψιός του Βιταλιανού Ιωάννης, ο οποίος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στους πολέμους των Βυζαντινών εναντίον των Γότθων στην Ιταλία⁵⁴. Πρόκειται για άλλη μια επιβεβαίωση της σημασίας που είχε αποκτήσει η δράση του Βιταλιανού στους κόλπους των ορθοδόξων.

Προκύπτει λοιπόν ότι στην περίπτωση του Βιταλιανού δεν έχουμε έναν κοινό στασιαστή, ο οποίος είχε ηττηθεί στην προσπάθειά του να σφετεριστεί την εξουσία. Όπως έχει επισημανθεί, στον βυζαντινό κόσμο «η αδήριτη αλήθεια είναι ότι, για να νομιμοποιηθεί όποια προσπάθεια ανατροπής ενός αυτοκράτορα, πρέπει να επιτύχει. Εάν επιτύχει η ανατροπή, τότε στην επιτυχία της ο μέσος Βυζαντινός βλέπει το θέλημα του Θεού»⁵⁵. Σύμφωνα με τον Κ. Πιτσάκη «η επιτυχία της επανάστασης περιέχει εν εαυτή τη δικαίωσή της: ο Θεός θα μπορούσε πάντοτε να προστατεύσει τον εκλεκτό του»⁵⁶. Από αυτή την άποψη ο ηττημένος Βιταλιανός δεν ήταν ο εκλεκτός του Θεού. Ωστόσο, όπως είδαμε, ο Βιταλιανός δεν στιγματίστηκε στους κόλπους των ορθοδόξων για την αποτυχία του. Αυτό συνέβη, ακριβώς επειδή προάσπισε τα συμφέροντα της ορθοδοξίας κατά τη διάρκεια του κινήματός του.

Εν κατακλείδι, φαίνεται πως η επιτυχία μιας επανάστασης ίσως να μην κρινόταν, ακόμη και για τους θεοσεβείς Βυζαντινούς, αποκλειστικά από τη θεία βούληση, αλλά και από το ποια συμφέροντα και ποιας κοινωνικής ομάδας εξέφραζε αυτή η επανάσταση. Αυτό τουλάχιστον ισχύει στην περίπτωση του Βιταλιανού. Ο ορθόδοξος επαναστάτης

⁵² Ιω. Μαλ. 339.50-52: «ἔσφαγή ὁ αὐτὸς Βιταλιανὸς ἐν τῷ παλατίῳ ὡς τυραννήσας Ῥωμαίους καὶ πολλὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Ῥωμανίας πραιδεύσας». – Εὐάγριος IV.154.17-20: «...δολοφονηθεὶς ἐτελεύτησεν, ποιὴν τῶν παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς παροινηθέντων ταύτην καταβαλῶν».

⁵³ Ο Ερμογένης υπήρξε στενός συνεργάτης του Βιταλιανού. Κατά τον Τ. Λουγγή αυτό το στοιχείο αποδείκνυε ότι ήταν «δοκιμασμένος για την ορθοδοξία του». Βλ. Τ. Λουγγή, *Ιουστινιανός* 129. Για τον Ερμογένη βλ. J. P. Martindale, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. III: A.D. 527-641, Cambridge 1992 (στο εξής: *PLRE III*), Hermogenes 1, σ. 590-593.

⁵⁴ Για τον Ιωάννη βλ. *PLRE III*, Ioannes 46, σ. 652-661. Βλ. και Τ. Λουγγή, *Ιουστινιανός* 218-219, 323-325.

⁵⁵ Βλ. Εὐ. Χρυσός, *Δικαίωμα αντίστασης* 40.

⁵⁶ Βλ. Κ. Πιτσάκης, *Αντίσταση* 52.

παρέμεινε ισχυρός παρά την αποτυχία του, επειδή είχε ταχθεί υπέρ του επίσημου και κυρίαρχου ορθόδοξου δόγματος. Κυρίως, επειδή είχε ταχθεί στο πλευρό της ορθόδοξης συγκλητικής αριστοκρατίας.

George Georgakakis

The revolt of Vitalian (513-515). An interpretation of the rebel's aims

The revolt of Vitalian disturbed the rule of emperor Anastasius I (491-513) for three whole years. The interpretation of the rebel's goals composes an equivocal matter for modern research.

We suggest that at the first stage of his rebellion, Vitalian did not intend to overthrow the pro-monophysite emperor. Besides his main purpose was to gain distinction as the leader of the orthodox part. The rebel's intention to negotiate with the emperor and their compromise in 513, which was held on the basis of Vitalian's terms, lead us to that conclusion. An eventual maintenance of the rebel's terms by Anastasius would offer Vitalian indisputable political benefits. First, he would be distinguished as the favourite among the orthodox candidates for the succession of the emperor. The conditions were favourable, as Anastasius was old and had no heirs. Moreover, the constitutional role of the senate was dominant at the time, which meant that the election of the new emperor was at senate's disposal. Another crucial element is that the senate of Constantinople was a political body, which had a leading position among the orthodoxy, as the senators of the byzantine capital had played a major role during the Fourth Ecumenical Synod of Chalcedon (451). The election of Justin I (518-527) proved that the choice of Anastasius' successor would be among the personalities of the orthodox part.

Due to the fact that Vitalian's revolt attained an intense political and religious character, the emperor's response came through the senate. In 513 Vitalian was declared as an enemy of the state by the senate. Nevertheless, Vitalian's successes against the imperial troops gave him an indisputable military supremacy. However, the rebel preferred not to seize the imperial power in 514, while the senate's edict was still in force. His aim was to solve the doctrinal matter through politics, mainly through the approach of the senate and the unification of the orthodox part under his leadership. Only when Vitalian achieved that presupposi-

tion through the terms that he imposed again during the second compromise (514) he tried to overthrow Anastasius in 515. However, the leader of the orthodox people was defeated.

